

A kiskunmajsai zsidóság tragédiája

PAP ELIZA

A zsidók hátrányos megkülönböztetése nem volt előzményektől mentes a község életében sem. Már a 19. század kezdetén találkozhatunk olyan intézkedésekkel, melyek igen szűk határok közé szorították a kereskedni és letelepedni kívánó zsidókat. Somodi Henrietta *Zsidók Bács-Kiskun megyében* című munkájában megjelenésüket 1840 utánra teszi, azzal magyarázva, hogy a területen korábban nem lakhattak zsidók. Állítása szerint főleg Izsákról és Kiskunhalasról érkeztek a községbe,¹ mely megállapítás valóban helytálló, ugyanakkor néhányan már 1840 előtt letelepedtek Kiskunmajsán, mivel ideiglenes bérleti szerződésekkel majdhogynem állandó lakói lehettek a községnek.² Ezt támasztja alá a váci egyház statisztikája is,³ mely szerint 1835-ben már hét zsidó vallású egyén élt a községben.⁴ Ezzel szemben az 1840-es népszámlálás már csak négy zsidó vallású egyénről tud.⁵ Az mindenesetre bizonyos, hogy legnagyobb hullámban 1840 után telepedtek meg a községben, ahogyan ezt a statisztikai adatok is alátámasztják.⁶ A jászkun kerületek antiszemita hozzáállása ellenére a 19. század második felében tovább növekedett a zsidók számaránya. Ezt bizonyítja, hogy 1852-ben már imaház építésére kértek engedélyt, azonban a kerület megtiltotta az építkezést,⁷ így a helyi zsinagóga felépítésére csak 1870-ben kerülhetett sor.⁸ Az imaház egy egyszerű parasztház formáját viselte. A hitközség elnöke Stein Miksa, a sakter és kántor Grünwald Henrik volt.⁹ Volt külön rabbijuk, sakterük, temetőjük és iskolájuk is, melyet 1903-ban adományból építették fel a zsinagóga udvarában. Zsidó egyesületek is működtek a községben, így a Chevra Kadisa és a Hachsara. A zsidók emancipációja felé mutatott az is, hogy 1865-ben zsidó iskolafelügyelőt választottak.¹⁰ Az 1867-es kiegyezés a zsidóság életében újabb mérföldkönek számított, ugyanis a XVII. törvénycikk az izraelita vallásúak egyenjogúságáról rendelkezett polgári és politikai jogok tekintetében egyaránt. 1868-ban a helyi zsidókat is felvették a választási névjegyzékbe, ezzel jelezve, hogy egyenrangúnak számítanak a település politikai életében.¹¹ A kiskunmajsai zsidó hitközség 1869-ben nyilvánította magát ortodoxnak, majd 1885-ben a kiskunfélegyházi hitközséghez csatlakozott.¹² 1870-ben Révfy Imre, Kiskunmajsza főjegyzője népszámlálást rendelt

¹ Somodi Henrietta: *Zsidók Bács-Kiskun megyében*. Makkabi, Budapest. 2001.

² Csík Antal: *A régiekről...* Majsa Alapítvány, Kiskunmajsza. 2009. 57.

³ Uo.

⁴ Kozma Huba – Závada Pál: Kiskunmajsza társadalomszerkezete 1945-ig. In: Kozma Huba (szerk.): *Majσαι Beszélgetőkönyv*. Kiskunmajsza, 2001. 34.

⁵ Kepecs József (szerk.): *A zsidó népesség száma településenként (1840–1941)*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. 1993. 226.

⁶ Ld.: Melléklet 1. táblázat.

⁷ Zsidó Péter (gyűjt.): *Adatok Kiskun Majsa történetéhez*. III. 1940. (kézirat) 85–86.

⁸ Randolph L. Braham: *A magyarországi holokauszt földrajzi enciklopédiája*. II. kötet. Park, Budapest. 2007. 859.

⁹ F. Szabó Géza (főszerk.): *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye ismertetője és címtára*. II. Budapest, 1930. 125.

¹⁰ Zsidó Péter (gyűjt.): *Adatok Kiskun Majsa történetéhez*. IV. 1942. (kézirat) 202.

¹¹ Uo. 216.

¹² Braham, 2007. 859.

el, melyből megtudhatjuk, hogy nem sokkal a kiegyezés után a községben 152 zsidó személy lakott.¹³

1876-ban felosztották a Hármaskertületet, és Kiskunmajsa a Kiskunság egyéb helységeivel együtt Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez került.¹⁴ A kiskunfőlegyházi járás alá osztották be Kiskunmajsát Alpárral, Gátérrel, Jakabszállással, Jászszentlászlóval, Ókékcsével, Pálmonostorával, Szankkal, Tiszaújfaluval és Újkékcsével együtt. A kiskunfőlegyházi járások zsidó lakosainak számát összevetve megállapítható, hogy Újkécske mellett Kiskunmajsa községben élt a legnagyobb számú zsidó közösség.¹⁵

Statisztikai adatok támasztják alá, hogy a helyi zsidóság a századforduló tájékán érte el a legnagyobb számarányát, olyannyira, hogy az 1910. évi népszámlálás már 168 izraelita vallású személyt jegyzett a község életében.¹⁶ Többségben a kereskedő és vállalkozó réteghez tartozott Kiskunmajsa zsidó polgársága, a „szabad értelmiségi” pályán csak csekély szerepük volt. Mindössze három orvosról van tudomásunk. A község első nyomdáját Schwarcz Artúr alapította 1906-ban.¹⁷ Újsága, a *Kiskunmajsai Hírlap* társadalmi, gazdasági és szépirodalmi hetilap volt. Családja a nyomda mellett egy több száz kötetes kölcsönkönyvtárat is működtetett. A helyi zsidók már a századforduló előtt kialakították saját közösségüket. A község mindennapjaiból a zsidó polgárok tisztességgel kivették a részüket. Dolgoztak, ki-ki szakmájának, hivatásának megfelelően. 1914-ben azonban kitört az első világháború, majd 1919-ben jött a Tanácsköztársaság, mely mérföldkőnek számított a zsidóság életében is. Az „őszirózsás forradalom” vihara és az azt követő fehérterror nem kímélte a Kiskunmajsán élő zsidókat sem. Schwarcz Endre visszaemlékezésében ezt olvashatjuk: „Az őszirózsás forradalom előestéje a zsidó boltok feltörésével kezdődött Kiskunmajsán. A mi nyomdánk falára is fölfestették, hogy zsidóval csak hazaáruló áll szoba.”¹⁸ Emerichné Fischhoff Anna visszaemlékezéséből további információkat tudhatunk meg a községben történt eseményekről. „A 19-es forradalmat is átvészeltük. Sok kinkeserves élményem volt. Emlékszem, hogy sok pesti képviselő úr lejött Kiskunmajsára annak idején, akkor is volt rablás, akkor is kirabolták a zsidó kereskedőket. Tizenkilencben itt volt Gömbös Gyula és nagy beszédet tartott a piacon. Vége volt a beszédnek, mi nem mentünk ki, itt a Patyi-háznál néztünk kifelé, és később hallottuk, hogy a beszéd végén kiadták a jelszót, hogy: a zsidókhoz! Megkezdték a Lázárnál, aztán a Nagy-Weinbergeréktől kezdve lefelé Beck Ignácokat kirabolták, a Steinéket kirabolták, a Flajseréket kirabolták... Mikor lezajlott a vörös uralom, jöttek a fehérek, azután a román katonák. Sok mindenem keresztülmentünk.”¹⁹

¹³ Kozma – Závada, 2001. 9.

¹⁴ Uo. 8.

¹⁵ Kepecs, 1993. 226.

¹⁶ Uo.

¹⁷ „Kiskunmajsa első nyomdáját édesapám alapította 1905-ben.” In: Schwarcz Endre visszaemlékezéséből. (A második világháború után Szőnyi Endre). Csík Antal magángyűjteményéből. Csík Antal feltételezhetően innen vette át ezt a hibás, 1905-ös adatot, de valójában az iparjogosítványt Schwarcz Artúr számára 1906. október 8-án adták ki. Ld.: BKMÖL – kiskunfőlegyházi főszolgabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B. 5494/1944. (30/1906. szám alatt kiadott iparjogosítvány. BKMÖL – kiskunfőlegyházi főszolgabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B. 5494/1944.

¹⁸ Schwarcz Endre visszaemlékezéséből.

¹⁹ Kozma – Závada, 2001. 16.

A feszültségekért a Tanácsköztársaság helyi vezetőit, főleg a zsidókat tették felelőssé. 1919 augusztusában a helyi képviselőtestület azzal az egyértelmű követeléssel fordult az előljáróshoz, hogy a testület zsidó tagjait zárja ki, mivel azok a kommunizmus előidézői voltak. Így került sor Günsberger Gyula, a Székely testvérek és Beck Ignác eltávolítására a képviselőtestületből.²⁰ A forradalom után a Kiskunmajsára érkező Héjjas Iván vezette különítmény feldúlta üzleteiket és otthonaikat. A tragikus eset Sugár Ferencné 1948 januárjában felvett nyilatkozatából derül ki, miszerint 1920 nyarán, amikor a Héjjas Iván-féle különítmény Francia Kiss Mihály vezetésével Kiskunmajsán tartózkodott, őt, sógomóját és több, jelenleg már nem élő társait Francia pribékjei el akarták hurcolni, és meg akarták gyilkolni. Mariska György kiskunmajsai csendőr főtörzsőrmester életét kockáztatva elbújtatta őket a lakásán, megmentve őket a biztos haláltól.²¹ A húszas évek közepétől némileg könnyebb lett az életük, de ez nem tarthatott sokáig.

Az 1941. évi népszámlálás Kiskunmajsai községben 138 izraelita vallású személyt jegyzett. A korábbi három évtizedhez képest ez 30 fős csökkenést jelentett. 1930 és 1941 között a zsidó lakosok számát tekintve a kiskunfélegyházi járáson belül Kiskunmajsai község esetében volt a legnagyobb a visszaesés.²² 1938 januárjában vitéz dr. Endre Lászlót választották meg Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjává, akiről ismeretes, hogy könyörtelen szigorral hajtotta végre a zsidótörvényeket. Elsősorban az ő jelenléte eredményezte, hogy a vármegye területén fokozódott az antiszemitizmus. Ezt a zsidóellenes közhangulatot Kiskunmajsán is érezni lehetett. 1937–1938 telén egy néhány főből álló csoport zsidó házakat rongált meg, ismeretlen elkövetők pedig kidöntötték a zsidótemető vályogkerítését és a sírok jelentős részét.²³ Ez a fajta magatartás csak a helyi lakosság töredékére volt jellemző, a többség jó embereknek tartotta őket, akik ha kellett, többször kölcsönt is adtak az arra rászorulóknak. A községben 1938 nyarán megszerveződött a Rongyos Gárda, majd 1939. január 8-án a Magyar Fajvédők Országos Szövetségének kiskunmajsai csoportja.²⁴ A helyzeten tovább rontott Endre László alispán 1940. májusi látogatása, mikor is a Hősi Emlékmű és Országzászló avatásán mondott ünnepi beszédében, erős antiszemitizmusával tovább szította a zsidóellenes közhangulatot. *„A hazáért elesettek minden csepp vére igen drága vesztesége a magyar fajnak... A múltból le kell vonni a tanulságot. Kezdjük a bírálatot önmagunkon. És nézzük, vizsgáljuk, mi volt az oka annak, hogy az a legyőzhetetlen erős hadsereg... egyszerűen csak összeroppant. Az okot mindenestre a zsidó és szabadkőműves sajtóban és a nyílt entent-barát agitációban kell keresniük... A zsidó hadsereg megmetyekezte a frontot, kiélte a lelkekből a Krisztusba, a hazába vetett hitet. A zsidóság szíve sohasem dobogott a magyar hazáért.”*²⁵

A második zsidótörvény értelmében megkezdődött a helyi zsidóság állampolgárságának felülvizsgálata.²⁶ A csendőrség a vizsgálatokat 1939-ben és 1940-ben folytatta le, amikor a zsidóknak be kellett mutatniuk eredeti állampolgársági bizonyítványukat. Valószínűleg ez a község összes izraelita polgárát érintette, azonban csak kilenc személy esetében állnak rendelkezésünkre levéltári források. Két személy esetében történt feljelentés a Külföldieket

²⁰ Uo. 31.

²¹ Csik Antal magángyűjteménye.

²² Kepecs, 1993. 226.

²³ Kunsági Hírlap, 1937. február. 21. 3. o.

²⁴ BKMÖL – kiskunfélegyházi főszolgabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B. 1942/1939.

²⁵ Kunsági Hírlap, 1940. június. 2.

²⁶ BKMÖL – kiskunfélegyházi főszolgabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B. 3887/1939.

Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) felé, a többiek ugyanis a magadott időn belül igazolni tudták állampolgárságukat. A legnehezebb helyzetbe özv. Wolf Árminné került, aki 1942 márciusáig sem tudta bemutatni magyar állampolgársági bizonyítványát és igazolni leszármazását. Emiatt megtiltották számára, hogy Kiskunmajsja községet engedély nélkül elhagyja. Szerencséjére az 1941-es nagy, országos idegenellenőrzési razziát átvészelte, de még 1943 májusában is kétes állampolgárnak számított. A főszolgabíró 1944. január 5-én kiutasította az ország területéről, de mivel március 8-án bemutatta a még januárban kelt állampolgársági bizonyítványát, a KEOKH hat hónap próbaidőre felfüggesztette az országból való kiutasítását, erkölcsi és politikai magatartását pedig figyelemmel kísérték.²⁷ Ezzel peres ügyeinek sora nem szakadt félbe, ugyanis áruevonási vétség gyanújával a kiskunmajsai járórok feljelentették.²⁸ A főszolgabíró 1944. július 17-én elbírálás végett a Kecskeméti Királyi Ügyészséghez továbbította az asszony elleni iratokat. Az ellene indított eljárást 1944 nyarán folytatták le, amikor már özv. Wolf Árminné a szegedi gyűjtőtáborban a deportálására „várt”.

Mindezzel egy időben Endre László 50 490/1939. kig. számú alispáni rendeletének megfelelően Kiskunmajsán is megkezdődött a zsidók iparjogosítványainak felülvizsgálata, amely a község összes zsidó kereskedőjét érintette. Igazolniuk kellett, hogy ők maguk és szüleik Magyarországon születtek, és hogy felmenőik az 1851. év első napja óta állandóan Magyarországon éltek. Itt szeretném felhívni a figyelmet egy fontos megállapításra, mely a visszavont zsidó iparjogosítványok időpontjára vonatkozik. Az alispán 1943. január 8-án arra utasította a járás főszolgabíróját, hogy tegyen bejelentést a jogosítványok bevonására vonatkozóan az 1938-as évtől kezdődően.²⁹ A kimutatás alapján 44 kiskunmajsai zsidó kereskedőtől vonták meg iparjogosítványát, vagy adták vissza azt „önként”. Somodi Henrietta *Zsidók Bács-Kiskun megyében* című munkájában azt állítja, hogy a kiskunmajsai zsidó kereskedőktől 1938-ban vonták be az iparengedélyeket. A községre vonatkozó kimutatást megvizsgálva viszont arra a megállapításra jutottam, hogy ez nem felel meg a valóságnak, ugyanis 1938-ban csak egy kereskedőnek szűnt meg az ipara, és 1940-ben történt meg a legtöbb, szám szerint 13 iparengedély visszavonása.³⁰ A kiskunmajsai zsidó kereskedők többsége azonban a kilátástalan körülményekből adódóan „önszántából” vált meg iparától. Ekkor többen elhagyták a községet, és a biztosabb életkörülményeket keresve a nagyobb városok felé orientálódtak.

Ezzel nem fejeződött be az alispáni rendeletek sora. 1940-ben a zsidó árusokat kitiltatta a helyi piacokról, 1941 folyamán pedig a zsidó tulajdonban lévő rádiókat foglaltatta le. Országos szinten ez különleges esetnek számított, ugyanis majd két és fél évvel megelőzte az ilyen tárgyú kormányrendeletet. A főszolgabíró többek között arra hivatkozott, hogy a köznyugalom és közrend fenntartása elsőrendű államérdek, ezért a rádiókészülékek lefoglalásával elejét kell venni, hogy az ellenséges propagandahírek a lakosság körében komolyabb megmozdulást idézzenek elő.³¹ 1941 augusztusában alispáni rendelkezés folytán sor került a helyi zsinagóga bezárására is.³²

²⁷ Uo. 6016/1944.

²⁸ Uo. 5481/1944.

²⁹ Uo. 1941/1943. Ld.: Melléklet 2. számú dokumentum.

³⁰ Uo.

³¹ BKMÖL – Munkásmozgalmi iratok. IV. 907. g. 5592/1941.

³² Braham, 2007. 809.

Az 1940-es években több helyi zsidót is állambiztonsági szempontból megbízhatatlannak minősítettek. Közülük sokakat munkatáborokba internáltak vagy rendőri felügyelet alá helyeztek.³³ Beck Adolf esetében olyan szigorú volt a rendőri felügyelet, hogy 1943 februárjában Szegedre internálták.³⁴

1943-ban alispáni rendelet folytán a kiskunmajsai előljáró, vitéz Szendrőy István az öt holdon aluli zsidóbirtokok kiosztását szervezte meg, kiemeltképp hadirokkantak, hadiözvegyek, sokgyermekes családok részére. Öt zsidó birtok jöhetett számításba, melyek között szerepeltek a kiskunmajsai izraelita hitközség szántói és szőlőbirtokai is.³⁵ 1941-ben és 1944-ben több zsidó személy ellen indult eljárás. A legjellemzőbb vádak a következők voltak: árulvonás, kihágás, közellátási érdekeket veszélyeztető vétség, valamint rémhírterjesztés. Sokakat internáltak is közülük, főleg Sárvára és Kistarcsára. 1944 májusában felsőbb utasításra sor került a két zsidó egyesület felszámolására is.³⁶ Az eseményeket követően több zsidó család elhagyta Kiskunmajsát. Mindezek nyomán jelentősen visszaesett a település zsidó közösségének létszáma, olyannyira, hogy az 1941-es népszámlálás és az 1944-es adat között³⁷ 61 fős eltérést tapasztalhatunk. Ez a nem csekély számú különbség feltételezhetően elköltözésekből, munkaszolgálatra bevonultakból, internáltakból és az elhunytak számából adódik.

A kiskunmajsai zsidók összegyűjtésével, majd a gettóba szállításukkal kapcsolatban csak csekély, de annál fontosabb levéltári dokumentumok maradtak fenn. Elsőként kell kiemelnem azt a főszolgabírói jelentést, melyből egyedüli forrásként derül ki, hogy 1944. május 13-án 75 zsidó élt a deportálás előtti Kiskunmajsán.³⁸ Ennek a dokumentumnak az ismeretében hibás Somodi Henrietta állítása, miszerint Kiskunmajsáról 126 zsidó polgárt vittek el a kömpöci gettóba.³⁹ A gettórendeletet követően az új alispán, Sági József felszólította a kiskunfélegyházi főszolgabíró, hogy tegyen előterjesztést a zsidók lakhelyének kijelölése tárgyában. A kiskunmajsai előljáró a zsidók elhelyezésére több megoldást javasolt. A főszolgabíró azt szerette volna, ha Kiskunmaja helyett Kiskunfélegyházán helyeznék el őket. Ennek ellenére az alispáni rendelet mégis Kömpöcpusztát jelölte ki a járás községei számára gettóközpontnak.⁴⁰ Sikertült pontosítanom a kiskunmajsai zsidók gettóba szállításának időpontját is. 1944. június 1-jén a kiskunmajsai előljáróság jelentést tett a főszolgabírónak Neumann Herman kiskunmajsai zsidó iparának felülvizsgálata tárgyában. Egy „elejtett” mondatából kiderül, hogy a helyi zsidókat május 22-én szállították el a kömpöci gettóba. Hiteles időpontként tehát május 22-ét kell elfogadnunk, ugyanis ezt bizonyítja a kiskunmajsai előljáró jelentése is, melyet Cseh Gyula főszolgabírónak címzett.⁴¹ A helyi zsidók összegyűjtéséről a csendőrök gondoskodtak. A

³³ BKMÖL – kiskunfélegyházi főszolgabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B. 10955/1943.

³⁴ Uo. 6890/1941.

³⁵ Uo. 4076/1943.

³⁶ Uo. 3824/1944.

³⁷ A kiskunmajsai fiókhitközség lélekszáma: 77 fő. Frojimovics Kinga–Schweitzer József: *Magyarországi Zsidó Hitközségek 1944. április. A Magyar Zsidók Központi Tanácsának összeírása a német hatóságok rendelkezése nyomán*. MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest. 1994. 338.

³⁸ BKMÖL – kiskunfélegyházi főszolgabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B. 4072/1944. Ld.: Melléklet 1. számú dokumentum.

³⁹ Somodi, 2001. 133.

⁴⁰ Molnár Judit: *Zsidósors 1944-ben az V. (szegedi) csendőrkerületben*. Szeged, 1995. 119.

⁴¹ BKMÖL – kiskunfélegyházi főszolgabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B. 3705/1944.

községháza udvarára terelték őket, majd innen hajtották őket a kömpöci gettóba. A betegeket és az időseket stráfkocsra ültették. Egy szemtanú, Balogh Lajos így emlékszik a történetekre: „Nagyon szomorú eset volt. A dátumot már nem tudom, hogy melyik nap hányadikán, csak az egész járás községeiből, akik zsidók voltak, azokat összeszedték. Lovaskocsin hordták be őket. Akkor én már a községházán dolgoztam, a munka az már nemigen ment, az ember olyan ideges állapotban volt, az ablakon keresztül néztem, hogy szaporodnak a községháza udvarán a zsidók. Voltak ott asszonyok, férfi is, kisebb gyerekek, aztán egy része a földön üldögélt, de volt, aki keresett magának kisebb ülökét, padot, valamit, üldögéltek. Este aztán összeszedték őket, és kivitték Kömpöcre.”⁴²

Varga Bürgés Ferenc volt a major bérlője, ahová a zsidókat „kitelepítették”. De nemcsak Kiskunmajsáról, hanem Újkécskéről és Ókécskéről is érkeztek zsidók a gettóba. Kutatásom nyomán elsőként hívom fel a figyelmet a kömpöci gettó négy évvel korábbi munkatábor-funkciójára, minthogy Kömpöcpusztán már 1940 kora őszén munkatábor működött.⁴³ Így érthető, hogy 1944-ben erre a már hasonló célra alkalmasnak bizonyult majorra esett a választás, miután a Kiskunmajsán belüli gettó tervét elvetették. A gettóban őrzött zsidóknak egy Belányi Dezső nevezetű kömpöci kereskedő szállított élelmiszert, természetesen csakis a kiskunmajsai előljáróság engedélye és a csendőrök felügyelete alatt.⁴⁴ „Megtudtam, hogy tizedikén út a zsidók órája. Hogy milyen formában, azt nem mondták. Tizedikén hajnalban hűsz csendőr jött oda a majorba.”⁴⁵ Levéltári dokumentummal nem támasztható alá, de valószínűsíthető, hogy a bérlő már utólag tudott a 10-i szegedi értekezletről, és ezért állíthatta, hogy ezen a napon vitték el a zsidókat a kömpöci gettó területéről. A csendőrök sietősen összeszedték, majd kivitték őket a kisteleki állomásra, onnan a szegedi Rókusi pályaudvar mellett lévő sportpályára, végül a Cserzy Mihály utcai téglagyárba kerültek. Innen a kiskunmajsai zsidók többsége Auschwitzba került, és csak nagyon kevesen tértek vissza közülük. A téglagyárban töltött időszakról, Auschwitz borzalmairól és a szerencsés megmenekülésről részletesen beszámol Fischhoff Anna, egy kiskunmajsai túlélő a vele készített interjújában.⁴⁶

A zsidók gettóba szállításával egy időben kérvények sora érkezett a főszoigabíróhoz a zsidó lakások, üzletek és raktárak kiutalása céljából. A legnagyobb kereslet az egykor zsidó tulajdonban lévő lakások iránt volt, de emellett jelentős érdeklődés mutatkozott az üzlethelyiségek iránt is. Kiskunmajsán csak kiemelt fontosságú személyek és intézmények részesülhettek a zsidó vagyonból, mint a Magyar Királyi Csendőrőrs, a kommandó orosz parancsnoksága, a csendőr és levante körzetparancsnok.⁴⁷

⁴² Kozma – Závada, 2001. 32–33.

⁴³ Ezt bizonyítja az 1940. szeptember 17-én, valamint az 1940. október 3-án készült fénykép, mely a kömpöci majorban készült. *Paskuj fényképtárház*, Kiskunmajsa. Ifj. Belányi Dezső a vele készült interjújában – készítette Pap Eliza, 2011. 02. 27. – megerősítette, hogy a képek a kömpöci major területén készültek. A forrás megbízható, mivel ő maga volt az, aki a második világháború után lebontotta a magtár és a kúria épületét.

⁴⁴ Az ő fia ifj. Belányi Dezső, akivel az előbbi jegyzetben említett interjú készült.

⁴⁵ Varga Bürgés Ferencsel készített interjú. *Új Kun-Majsa*, 1999. augusztus 13. 11.

⁴⁶ Az interjút Kozma Huba készítette 1984-ben. Az interjú gépelt változata csak jóval később készült el. Kozma, 2001. 63–69.

⁴⁷ BKMÖL – kiskunfélegyházi főszoigabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B. 4633/1944.

A deportálásból, valamint a munkaszolgálatból a helyi zsidók kevesebb, mint fele tért vissza Kiskunmajsára, többségük az auschwitzi gázkamrákban lelte halálát. Egy 1945. október 20-i kimutatásból, mely a Kiskunmajsára hazatért deportáltak neveit tartalmazza, megtudható, hogy Krausz Salamon, Fleischer Albert, Sugár Ferencné, Markovics Magdolna, Markovics Vera és Fleischer Klára túlélte a holokausztot.⁴⁸ Fontos megemlíteni, hogy ez a kimutatás nem teljes, ugyanis erre a listára nem került fel többek között Fischhoff Anna, annak ellenére, hogy ő már 1945 nyarán hazatért. Somodi Henrietta 21 főt említ, akik a holokausztot túlélve visszatértek Kiskunmajsára.⁴⁹ Az eddigi kutatásaim szerint ez valamivel több, pontosan 24 fő.⁵⁰ 1945 és 1946 folyamán több túlélő iparjogositványa újbóli kiadásáért folyamodott a főszoigabíróhoz. Itt, valamint az iparosok és kereskedők 1946. júliusi névsorában találkozhatunk a túlélők neveivel.⁵¹ Ez bizonyítja, hogy a megmaradt zsidóság lassan ismét kezdett bekapcsolódni a község gazdasági és politikai életébe. Fleischer Sándor 1949-ben megalapította Kiskunmajsán az első ipari létesítményt, a gépjávitó állomást, és emellett politikai nyomozóként is dolgozott,⁵² hasonlóan, mint Fischhoff László. A háború után Kiskunmajsáról a megmaradt zsidóság többsége mégis elköltözött, mivel nem volt akkora ösztönző erő, mely a maradásra sarkalhatta volna őket. Nem szerveződött újjá a hitközség sem. Az 1949. évi népszámlálás százalékos adatai is azt támasztják alá, hogy a holokausztot túlélő zsidók nagy része elhagyta a községet. A 98,1%-ban római katolikus Kiskunmajsán a zsidók számaránya 1949-ben már csak 0,1% volt.⁵³

Egy utolsó „mondat” erejéig Schwarcz Endrét idézném. Szavai ugyanis jól tükrözik, hogyan is érezhettek azok a kiskunmajsai zsidók, akik többsége családjuktól, vagyonuktól, de ami a legfontosabb, emberi méltóságuktól megfosztva tértek újból haza, és végül mégis a távozás mellett döntöttek. *„Csak hűgom miatt jövünk minden évben, nem vonz bennünket ide más. Az anyanyelvem magyar, ez volt a hazám, de se testem, se lelkem nem vágyik ide. Kiskunmajsa? Miért mennék én oda? Nézzem meg a templomot? Lehet, hogy most istállónak használják, ha még megvan.”*⁵⁴

⁴⁸ BKMÖL – kiskunfélegyházi főjegyző iratai. XXI. 107. B. 1092/1946.

⁴⁹ Somodi, 2001. 133.

⁵⁰ Beck Andor (munkaszolgálat), Beck Mór (munkaszolgálat), Beck Zsuzsa, Fischhoff Anna (Auschwitz), Fischhoff Imre (munkaszolgálat, Komázi), Fischhoff László (munkaszolgálat), Fischhoff Sándor (munkaszolgálat, Komázi), Fleischer Albert (Dachau), Fleischer Klára (Auschwitz), Fleischer Sándor (munkaszolgálat), Krausz József (munkaszolgálat), Krausz Mária, Krausz Salamon, Lázár Adolf (munkaszolgálat), Markovics József (munkaszolgálat), Markovics Magdolna (Auschwitz), Markovics Vera (Auschwitz), Molnár János, Molnár Katalin (Mauthausen), Somogyi Ferenc, Sugár Ferencné, Schwartz Endre (munkaszolgálat, Ódörög), Schwarcz Teréz (Auschwitz), Wimmer Erzsébet. – 24 fő.

⁵¹ BKMÖL – kiskunfélegyházi főszoigabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B. 963/1946.

⁵² BKMÖL – XXII. 349. Kiskunmajsa község. Közgyűlési jegyzőkönyvek. 1175 kig./1945.

⁵³ Központi Statisztikai Hivatal: 1949. évi népszámlálás. Vallási adatok százalékos megoszlása településként. Budapest, 1996. 29.

⁵⁴ Schwarcz Endre visszaemlékezéséből.

Források és felhasznált irodalom

Levéltári források/Levéltárak:

BKMÖL = Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára –Kiskunfélegyházi járás főszolgabírójának közigazgatási iratai, a Kecskeméti Népbíróság iratai, Kiskunmajsa község Közgyeűlési jegyzőkönyv (1945–1946), Munkásmozgalmi iratok.

Sajtó

Kunsági Hírlap (1937, 1940)

Kéziratok

Csábrády, 1933.	=	Kiskunmajsa története. Írta: ifj. Csábrády János gyógyszerész, a Kunsági Hírlap szerkesztője. 1933. (kézirat)
Zsidó, 1940.	=	Adatok Kiskun Majsa történetéhez. III. Gyűjtötte: Zsidó Péter, 1940. (kézirat)
Zsidó, 1942.	=	Adatok Kiskunmajsa történetéhez. IV. Gyűjtötte: Zsidó Péter, 1942. (kézirat)

Szakirodalom

Braham, 1997.	=	Randolph L. Braham: A népirtás politikája. II. kötet. Budapest, 1997.
Braham, 2007.	=	Randolph L. Braham: A magyarországi holokauszt földrajzi enciklopédiája. II. kötet. Budapest, 2007.
Csik, 2009.	=	Csik Antal: A régiokről... (Csik Antalógia, Csik Antal helytörténész az Új Kun-Majsa újságban megjelent publikációi) Kiskunmajsa, 2009.
F. Szabó, 1930.	=	F. Szabó Géza (főszerk.): Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye ismertetője és címtára. II. Budapest, 1930.
Gyurgyák, 2001.	=	Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon. Budapest, 2001.
Kepecs, 1993.	=	Kepecs József (szerk.): A zsidó népesség száma településenként (1840–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1993.
Kozma, 2001.	=	Kozma Huba (szerk.): Majsai Beszélgetőkönyv. Kiskunmajsa, 2001.
Kozma – Závada, 2001.	=	Kozma Huba – Závada Pál: Kiskunmajsa társadalomszerkezete 1945-ig. In: Kozma Huba (szerk.): Majsai Beszélgetőkönyv. Kiskunmajsa, 2001. 4–46.
KSH, 1949.	=	Központi Statisztikai Hivatal: 1949. évi népszámlálás. Vallási adatok százalékos megoszlása településenként. Budapest, 1996.
Molnár, 1995.	=	Molnár Judit: Zsidósors 1944-ben az V. (szegedi) csendőrkertületben. Szeged, 1995.

-
- Schweitzer – Frojimovics = Schweitzer József – Frojimovics Kinga: Magyarországi Zsidó Hitközségek 1944. április. A Magyar Zsidók Központi Tanácsának összeírása a német hatóságok rendelkezése nyomán. Budapest, 1994.
- Somodi, 2001. = Somodi Henrietta: Zsidók Bács-Kiskun megyében. Budapest, 2001.

Adatközlők

Balogh Lajos (Kiskunmajsa)

Fischhoff Anna (Kiskunmajsa)

Schwarcz Endre (Kiskunmajsa)

MELLÉKLETEK

Települések 1941. évi közigazgatás szerint	Összes		Izraelita vallásúak					
	Népesség száma							
Kiskunfélegyházi járás	1880	1941	1840	1880	1910	1920	1930	1941
1.Alpár	2423	4866	–	37	38	46	49	31
2.Gátér	..	1275	1	–
3.Jakabszállás	..	2530	1	–	–
4.Jászszentlászló	1345	3174	..	–	–	5	2	–
5.Kiskunmajsa	10163	18282	4	132	168	168	168	138
6.Ókéske	2411	2990	–	19	7	16	12	13
7.Pálmonostora	3043	4114	–	25	12	6	4	2
8.Szank	1294	4660	..	–	6	9	–	–
9.Tiszaújfalu	1218	2370	–	–	5	11	11	5
10.Újkéske	4815	10381	12	130	167	179	163	159
Összesen	26712	54642	16	343	403	441	410	348

1. számú táblázat: Az izraelita vallásúak száma településenként

Forrás: Kepecs, 1993. 226.

Kiskunfélegyháza járás főszolgabírája

36 cin. 1944

4042/1944 *nyj*Tárgy: Zsidók számának bejelentése a járás
egy es községeiben.

Hiv. szám: 7194/ 1944 közell

A l i s p á n u r !

Sürgős
BudapestTávirati rndeletére tisztelettel jelentem, hogy járásom községeiben
a következő számú zsidók vannak:Alpár. 6. Kiskunmajsa 75. / Ókéske 8/ Pálmonostora 3.
Tiszaújfalú 3, Ujkéske 84. Összesen 179.

Kiskunfélegyháza 1944 május hó 13.án.

S E L I D Z E S I H A T Á R I D Ő 10 É

főszolgabíró

KIADATOTT

1944. 5. 13.

1. számú dokumentum: A kiskunfélegyházi főszolgabíró jelentése a zsidók létszámáról,
1944. május 13. Forrás: BKMÖL – kiskunfélegyházi főszolgabíró közigazgatási iratai. IV.
907. B. 4072/1944.

195. Biz
1943.

Főszolgabíró. kiskunfélegyházi város

Kimutatás

Zsidó iparjogosítványok visszavonásáról

F. sz.	Év.	1922. II. 26. 696-ú alapján visszavont.	1922. III. 6. 725-ú alapján megadott.	lemondások feltételei megadott.	
1	1938	—	1	—	
2	1939	—	1	—	
3	1940	13	1	—	
4	1941	1	1	5	
5	1942	—	4	17	
6	1943	—	—	—	
Összesen		14	7	22	

Levonás dátuma 1943. febr. 2. n.

851.
Főszolgabíró

2. számú dokumentum: Kimutatás a kiskunmajsai zsidó iparjogosítványok visszavonásáról
 Forrás: BKMÖL – kiskunfélegyházi főszolgabíró közigazgatási iratai. IV. 907. B.
 1941/1943